

Fülep Lajos levelezése - Vekardi László recenziói Frech Magda

A 125 éve született művészetfilozófus, művészettörténész, református lelkész: Fülep Lajos hatalmas levelezését F. Csanak Dóra szerkesztette hét kötetbe 1990 és 2007 között. De nem egyszerűen szerkesztette, hanem - „Fülleppel valóságos társszerzőségben - bőségesen kiegészítette a levelekben jelzett témákat, illetve megadta az ott ugyan nem említett, de a történetek szempontjából fontos tudnivalókat”. Összesen 3333 Fülep által írott és neki szóló levelet gyűjtött össze. Vekardi László pedig, Fülep Lajos lelkes híve, életművének kutatója - a tavaly elhunyt polihisztor orvos, művelődéstörténész, tudománytörténész, könyvtáros - nem sokkal az I. kötet megjelenése után elhatározta, hogy „végigkíséri a kiadás sorsát, és valamennyi kötetről megírja az ő sajátos - esetenként 40-50 oldalas „recenzióját”. Másfél évtizedes munkával, „kivételes empátiával”. Az eredetileg folyóiratokban (Tiszatáj 1995/10, Új Forrás 2000/1-6, 2005/4-6, 2008/1-2) közölt tanulmányokat Monostori Imre formálta önálló kötétté, s jelentette meg tavaly.

Hogy miért kezdett Vekardi ekkora vállalkozásba? Ő maga így válaszol erre a kérdésre: „FL-t általában elismerik nagy szellemként és gondolkozóként. Azonban többnyire hozzáteszik, hogy a beigért és annyiszor emlegetett nagy művészetfilozófiai mű nem jött létre. Ezután a hét kötet után aligha lesz ildomos ezt emlegetni. Itt van előttünk, tanítványai és barátai által átélt és levelekké formált élményeként, tapasztalataként, tudásaként. Ahogyan hűséges és nagy tanítványa, Cs. D. lege artis összegyűjtötte és még a világszerte általában színvonalas levelezéskiadásokban is kiemelkedően precízen szerkesztett, ötletesen és kezelhetően jegyzetelt, sokoldalú és bőséges utalásokkal és keresési lehetőséggel ellátott hét kötetben kiadta.”

A könyv négy nagyobb fejezetre tagolva (Hazára találás Itáliában. 1904-1919, Két Trianon

között. 1920-1944, Akoalíciós demokrácia és a diktatúra évek. 1945-1960, Az utolsó évtized. 1961-1970), időrendben haladva tekinti át a prousti értelemben értendő „levélregény-folyamot”. (A Monostori által szerkesztett könyv fejezeteinek időbeosztása nem azonos a levelezéskötetek szakaszolásával.) „Az irdatlan levéltömeg valamiképpen Utolsó kísérlet az eltűnt idő nyomában” - írja Vekardi László. S hogy ez a levelezés regényfolyamként olvasható, az „elsősorban a rendkívül élesen kirajzolódó és igen sok szereplőnek tulajdonítható”. Közülük sokan a „mikrofilológiai remeklésnek” nevezhető jegyzetekben lépnek elénk, mások egy-egy időszak igen jelentős szereplői (Illyés Gyula, Németh László, Ravasz László, Füst Milán, Weöres Sándor, Károlyi Amy, Vas István és Szántó Piroska, Domokos Mátyás, Kormos István, Vekardi László vagy Lőrincz Ernő, a később híres, várbeli antikvárius és mások), vagy főszereplőként (mint a volt tanítvány Tolnai/Tolnay Károly, a jó barát Kner Imre, Elek Artúr, Kerényi Károly, Szegő Gyula, később Csanak Dóra, Fodor András mint a Széher úti „imaginárius Fülep-tanszék két adjunktusa”) kísérik végig Fülep Lajost.

„Egymástól távoli emberek sorsgörbéi” fonódnak össze előttünk, köszönhetően F. Csanak Dórának és Vekardi Lászlónak, aki egy-egy téma ismertetésekor nemcsak a levelezéskötetek szereplőit vonultatja fel, hanem a róluk más kiadványokból megszerezhető fontos ismeretanyagokat is. Vekardi rengeteget idéz a levelekből és a jegyzetekből, ugyanakkor többször arra figyelmeztet: olykor aligha ragadhatók ki „levelekből részletek a meghamisítás veszélye nélkül”. És ilyenkor hallgat. Mindvégig hangsúlyozza, hogy „a Levelezés a jegyzetekkel válik autochton történeti munkává, s mutatja be páratlan plaszticitással Fülep Lajost a maga korában. Ezekkel a jegyzetekkel együtt a Levelezés valami olyan értelemben »nagy formátum«, ahogyan Fülep a regényről írta: »két vagy néhány ember magánügye nem elég a megtöltéséhez. Valami mást óhajtok még mögé, ami átlátszik rajtuk: egy világot«”. Ezekből a levelekből egy egész világ bomlik ki. Súlyos konfliktusokról, egymással összecsapó nagy egyéniségekről, filozófiai, művészeti vitákról, az alkotómunka folyamatáról, évtizedeken keresztül ható kicsinyességekről, hivatali packázásokról, a rosszindulat, az irigység, a gyűlölet megnyilvánulásairól olvasunk - és persze nagy barátságokról. Fülepnek a barátság szentség, ahogy az a minőség mindenek fölött való tisztelete is. A levelezéskötetek egyik legszebb tanulsága - írja Vekardi -, hogy „az ötvenes évek szindróma ellen oltalmazhat, ha meg nem is mindig védhet az értelem, a szolidaritás, a barátság”.

A levelekből kiderül, mennyire foglalkoztatta Fülepet az elképesztő gondok és nyomorúság ellenére a körülötte élő emberek sorsa. Segít, ahol tud. Aháború kellős közepén a zengővárkonyi fiataloknak épít ifjúsági házat. Ő harcol a pénzért, építőanyagért, egyetlen segítőtársa a tanító Császár János. Az Akadémia tagjaként is számos alkalommal emel szót hozzá fordulókért. Tanít, ír, vitatkozik mindenkor. „Nem kívánja a mérgét egyszer jó alaposan kiönteni? Szívesen segítenék benne - írja 1941-ben Füst Milánnak. - Mert én is mérges ember vagyok, s hol találok méltó partnert? [...] Amérgesség ma az ember mértéke”. „A világ helyzetét innen ugyanúgy látom, mint Te onnan - írja Kerényi Károlynak 1944. március 7-én. - Itt a távolság-közelség igazán nem számít. [...] Hogy egyénileg itt nem ér-e valami baj, az természetesen más kérdés, de az egész képen mit se változtat. Magamért nem bánom, de a munkámat sajnálnám. Az embernek olyan mániája van, hogy ha ő nem mond meg valamit, akkor soha senki. S az tán nem is mánia - végül is minden igazán produktív szellem egyetlen és pótolhatatlan. Ezért van.” „Tanítanom, nevelnem kell, mert megfulladok, elpusztulok!” - kiáltja.

A pécsi egyetem bölcsészkarát, ahol tanított, 1940-ben megszüntették, csak a háború után teljesülhetett az a reménye, hogy „képzőművészetünk egyes ágainak egyetemes problémátörténeti szempontból való vizsgálatát megkezdhetjük. Akkor, amikor - sokak kitartó áskálódása ellenére - katedrát kapott a budapesti bölcsészkaron, „és keze alatt felnőttek azok a fiatal művészettörténészek - Dévényi Ivántól Németh Lajosig és Körner Évától Zádor Annáig -, akik egy-egy részletkérdés megoldásában eredményesen alkalmazták a Magyar művészet gondolatait". Ugyanaz a szigorú szakmai igényesség és emberi segítőkészség jellemzi akadémiai-tudományszervező munkáját. „Beválasztják az MTA II. osztályának vezetőségébe. Hivatalosan első embere lett saját szaktudományának, az átszervezett Művészettörténeti Bizottság elnöke, a Művészettörténeti Értesítő és az Acta Historiae Artium főszerkesztője" 1961-ig. Akkor lemond minden tisztségéről. Elege van abból, hogy „karrierista, köpenyegforgató, közepes vagy még silányabb, de a pártvonalat hűen követő szakembereket vagy egyenesen dilettánsokat kontraszelektálnak mind nagyobb számban vezető, sőt kulcspozíciókba". Vekerdi szerint FL „szigorú, őszinte szavainak és látványos lemondásainak is köszönhető", hogy lassanként mégis „felnővekedhetett és alkothatott például egy elsőrendű, a legfontosabb nyugati műhelykével felérő teljesítményű (és szemléletű) történész generáció."

Vekerdi László így foglalja össze „recenzióinak" eredményét és a „recenzens" feladatát: „Valami breviáriumféle kerekedik ki a Levelezésről; de erről nem csak a recenzens tehet. Maga az anyag kerekedett bármiféle értelmezés és elemzés fölé; érdekességével, szuverenitásával, fejedelmi magabiztosságával. Ami magyarázat kívántatik, azt fölényes bőséggel kínálják a mintaszerűen szerkesztett jegyzetek; s ha a recenzensnek itt egyáltalán feladata lehet, az csak ezeknek a jegyzeteknek az újra meg újra méltatása (és sűrű idézése). [...] A levelek azonban, akár maga FL, megközelíthetetlenek. Mit kezdjen például az ember FL és Füst Milán véleménycseréjével a Magyar Csillagról? Nem mondható, hogy nézeteik, bár elfogultak, elfogadhatatlanok. Az elfogadhatóság feltételeinek vizsgálatához azonban kötetnyi, meglehet több kötetnyi tanulmányhoz elegendő kutatás kellene. Messziről egyszerűbbnek látszik a FL-Illyés vagy a FL-Németh László levelezés elemzése, bár ez sem elégedhet meg a szokásos kapcsolattörténeti keretekkel. És mindez még csak a mikrohisztóriai aspektus; a mélyebb szintekkel, a lélek, a személyiség, a morál, a hit rejtélyeivel ugyan mit kezddhetne a recenzió? Nem ok nélkül tartózkodik minden ilyesmitől a jegyzetapparátus, amelynek egyebek közt ez is egyik nagy érdeme. De ha a recenzió is meg akarja őrizni ezt a kötelező tartózkodást, akkor lényegében az idézésre kell korlátozódnia, bár az idézetek válogatása, helyesebben a fenti szempontokból fontos részletek elhagyása önmagában is állásfoglalást jelent."

A kései ismertető dolga nem lehet más, mint az, hogy kellő alázattal és minél több idézettel hívja fel a figyelmet erre a szép és megrázó könyvre most, amikor Fülep Lajos születésének 125. évfordulója alkalmából konferenciát rendezett tiszteletére a leveleinek hét kötetét kiadó MTA Művészettörténeti Kutatóintézet.

(Vekerdi László: Fülep Lajos levelezése. Szerk.: Monostori Imre. Új Forrás könyvek 40. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár, 2009.)